

صیانت از حق بر سلامت در استفاده از فضای مجازی

علیرضا انصاری مهبیاری

استادیار، گروه حقوق، واحد نجف آباد، دانشگاه آزاد اسلامی، نجف آباد، ایران (نویسنده مسئول)
alimahyari63@gmail.com

زهرا سادات حسینی

دانشجوی دکتری حقوق بین الملل، گروه حقوق، واحد نجف آباد، دانشگاه آزاد اسلامی، نجف آباد، ایران
Zahra.hosseini00@yahoo.com

چکیده

امروزه یکی از مباحث مهم در زمینه حق بر سلامت، فضای مجازی و نقش آن در زندگی افراد می باشد. این فضا را نباید اینگونه دید که نه تنها فضایی برای تبادل اطلاعات بوده و فضای غیرمادی و غیر قابل لمس است، بلکه این فضا با زندگی افراد آمیخته شده و بر تمامی ابعاد زندگی هر فرد اثر می گذارد. اینترنت و فضای مجازی با ورود به زندگی افراد، علیرغم تمامی محاسن و مزایای خود، دغدغه ها و نگرانی هایی نیز بر جامعه و افراد تحمیل نموده اند. بحث فضای مجازی در ابعاد گوناگون بر سلامت افراد اثر گذار است، برای مثال در حوزه سلامت روان، افراد با مطالعه مطالب مختلف در فضای وب، بازی های رایانه ای، فیلم های موجود در سایت های مختلف؛ ارتباط با جنس مخالف و موارد دیگر که در این فضا قابل انجام است، متناسب با فرد استفاده کننده از فضای مجازی بر سلامت روان او اثر می گذارد. بحث دیگر سلامت جسمانی فرد است، زمانی که فرد ساعت های متوالی با رایانه کار می کند، این موضوع سبب آسیب های جسمانی فراوان می گردد و سلامت فرد به خطر می افتد. همچنین با وفور فیلتر شکن ها و سهولت ورود به سایت ها با محتوای غیراخلاقی، سبب ورود آسیب های جدی به زندگی افراد و بروز مشکل در زندگی می گردد. بحث دیگر، سهولت تهیه مواد مخدر و مواد روانگردان و مشروبات الکلی در فضای مجازی می باشد که در این زمینه افراد سوذو پیشگام هستند. بنابراین در این پژوهش با استفاده از روش توصیفی تحلیلی، ابتدا به حق بر سلامت و فضای مجازی پرداخته خواهد شد و همچنین ارتباطی که حق بر سلامت با فضای مجازی دارد و آسیب های که از طریق این فضا به انسان وارد می شود، مورد بحث و بررسی قرار خواهد گرفت.

کلیدواژه ها: حق بر سلامت، فضای مجازی، حق صیانت، حقوق بشر، حقوق بین الملل.

مقدمه

اینترنت مسائل حقوقی مختلفی را در سطح بین المللی ایجاد نموده است. نهادهای بین المللی، از اتحادیه بین المللی مخابرات تا مجمع عمومی سازمان ملل متحد، به طور روزافزون در زمینه مقرراتگذاری اینترنت مداخله می نمایند. با توجه به اهمیت فزاینده اینترنت در جوامع بشری به عنوان ابزاری برای اشاعه اطلاعات و نشر عقاید و افکار مختلف، تعیین وضعیت کنونی حق دسترسی به اینترنت به عنوان حق مستقل بشری اهمیت زیادی دارد. با تکیه بر کار اخیر گزارشگر ویژه سازمان ملل متحد در مورد ارتقاء و حمایت از حق آزادی عقیده و بیان، تحلیل جامعی از حق دسترسی به اینترنت در قالب ماده 51 میثاق بینالمللی حقوق مدنی و سیاسی 1966 و سایر اسناد بین المللی حقوق بشری ارائه داده است. با بررسی تاریخچه تهیه میثاق بینالمللی حقوق مدنی و سیاسی، می توان استدلال نمود که با وجود اینکه در ماده 51 این میثاق حق دسترسی به اینترنت تصریح نشده است، اما چون در این ماده آزادی رسانه و آزادی اطلاعات مورد حمایت قرار گرفته است، می توان استدلال نمود که تدوین کنندگان این میثاق این هدف را داشته اند که در آینده حمایت های این سند مهم حقوق بشری به فناوریهای نوظهوری مانند اینترنت تسری یابد. عبارت رسانه در ماده 51 میثاق همراه با بندهای دیگر، را می توان به عنوان راهنما، در حل مسائل به کار برده که در ارتباط با اینترنت مطرح است (Rutzen & Zenn, 2011: 54). ماده 51 به صراحت از فناوریهای اتصال و دسترسی به اطلاعات حمایت می کند و توانایی دولتها را برای محدودیت محتوا محدود می کند. در حقیقت، برای سندی که بیش از شش دهه پیش تهیه شده است، ممکن است این استدلال که حق بر دسترسی به اینترنت در این سند شناسایی گردیده، شگفت آور باشد. تضمینات ماده 51 میثاق، در مورد حق دسترسی به فناوریهای ارتباطی نیز خلاء اساسی در قوانین حقوق بشر را پر می کند. نخست اینکه حق بر برخورداری از فناوری، در مقایسه با حمایت صرف از آزادی بیان و اطلاعات، تضمینات بیشتری را برای حمایت از حقوق بشر ایجاد می کند. این استدلال به ویژه در ارتباط با ماده 51 صدق می کند زیرا در این ماده

آدرس دبیرخانه همایش: آذربایجانشرقی، مراغه، بلوار شهید درخشسی، مجتمع اداری و آموزشی

دانشگاه آزاد اسلامی مراغه، ساختمان اداری اندیشه شهید سلیمانی، طبقه دوم

تلفن تماس: ۰۴۱۳۷۲۵۵۸۳ - ۰۴۱۳۷۲۵۲۵۰۶ - داخلی ۳۳۶ و ۳۳۳

رابطه نزدیکی بین آزادی بیان و وسائل ابراز عقیده وجود دارد. به عبارت دیگر، محدودیت ابزارهای ابراز عقیده لزوماً آزادی بیان را متأثر می‌سازد. بنابراین حمایت از ابزارهای ابراز عقیده می‌تواند به منزله‌ی حمایت از خود حق آزادی بیان تلقی گردد. دوم، حمایت از فناوری‌ها این امکان را به فعالین حقوق بشر می‌دهد که در موضوعات مربوط به طراحی یک فناوری ارتباطی، هر چند به ظاهر ارتباطی با حقوق بشر ندارد، اما به این دلیل که در واقعیت حقوق بشر را متأثر می‌سازد ورود نمایند. سوم، حق بر دسترسی به فناوری‌های ارتباطی نشان می‌دهد که چگونه فناوری‌ها می‌تواند بر حقوق بشر تأثیر بگذارد. نادیده گرفتن تأثیرات فناوری‌های ارتباطی بر حقوق بشر، کدهای نرم افزاری، نحوه طراحی، ساختار و استانداردهای فناوری ارتباطی خاص، می‌تواند پیامدهای غیر قابل جبرانی بر حقوق بشر داشته باشد (Vinton, 2012: 36).

1. مفهوم حق بر سلامت

حق بر سلامت، به عنوان حق برخورداری از بالاترین استانداردهای قابل دستیابی سلامتی، یکی از حق‌های بشری است که در اسناد حقوق بشری به اهمیت آن اشاره شده است. حق بر سلامت، به عنوان یکی از حقوق بنیادین بشری در نظام بین‌المللی به رسمیت شناخته شده است چرا که سلامت فردی به عنوان یکی از مهم‌ترین مولفه‌های کرامت هر انسانی محسوب می‌شود. حق بر سلامتی حقی است که با دیگر حق‌های بشری پیوند و ارتباط نزدیکی دارد؛ از جمله آنکه با حق حیات که نسل اول حقوق بشر است پیوندی ناگسستنی دارد و از طرف دیگر با حق بهداشت و تامین اجتماعی نیز در ارتباط است و همچنین با حق بر محیط زیست سالم که در نسل سوم حقوق بشر قرار دارد نیز به یک دیگر گره خورده‌اند. به همین دلیل می‌توان بیان داشت که حق بر سلامتی حلقه‌ی ارتباط نسل‌های مختلف حقوق بشر به یک دیگر است (آل کجیاف، 1992: 142). بنابراین حق بر سلامت، به عنوان یکی از حقوق بنیادین بشری در نظام بین‌المللی به رسمیت شناخته شده است که با دیگر حق‌های بشری دارای ارتباط است و مفهومی است که در اسناد بین‌المللی مختلفی نیز به اهمیت این حق اشاره شده است و حقی است جهان‌شمول که همگان در امنیت آن مشارکت دارند. در بند 1 ماده 25 اعلامیه جهانی حقوق بشر، سلامتی به عنوان بخشی از استانداردهای مناسب زندگی تلقی شده است. در این ماده، مراقبت‌های بهداشتی در کنار خوراک، پوشاک، مسکن و خدمات اجتماعی ضروری، جزء شرایط حداقلی اقتصادی و اجتماعی برای رفاه و سلامت هر انسانی لازم و ضروری دانسته شده است. حق بر سلامتی شامل سلامت جسم و روان می‌شود و مفهومی جدای از سالم بودن دارد. سالم بودن به فقدان بیماری دلالت دارد اما حق بر سلامتی دارای ابعاد مختلف جسمی، روانی و اجتماعی است و حقی است که مستلزم برخورداری از فرصت‌های برابر برای همگان است تا بتوانند از امکانات، تسهیلات و خدمات بهره‌مند شوند (جاوید و نیارانی، 1392: 48). مفهوم حق بر سلامتی، مفهومی گسترده است که به واسطه این حق، سایر حقوق بشری معنا و مفهوم پیدا می‌کنند و بدون حق بر سلامتی، سایر حقوق و آزادی‌های انسانی تحقق پیدا نمی‌کنند. در اساسنامه سازمان جهانی بهداشت، حق بر سلامتی، حالت کامل بهیستی جسمی، روانی و اجتماعی توصیف شده است.

1-1. ماهیت حق بر سلامت

حق بر سلامت، به عنوان یکی از حقوق بنیادین در هر جامعه‌ای مطرح است و هر فردی به مثابه اینکه عضوی از جامعه بین‌الملل است صرف نظر از ملاحظات نژادی، دینی، سیاسی و فرهنگی دارای حق و استحقاق لازم جهت بهره‌مندی از این حق می‌باشد. حق بر سلامت، در معاهدات و اسناد گوناگون، دارای جایگاهی استوار است و می‌توان این حق را از اصول کلی مقبول در نظام‌های حقوقی توسعه یافته دانست (حبیبی مجنده، 1386: 7). در میثاق حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، بیان شده است که حق برخورداری از یک جامعه سالم و پیشرفته در گرو پیشرفت وضعیت سلامت افراد آن جامعه است. حق بر سلامت دارای مولفه‌های است که رعایت این مولفه‌ها لازم و ضروری است. نخست آنکه؛ حق بر سلامت، حقی است فراگیر و عام‌الشمول. بی‌شک دسترسی افراد بشری به مراقبت‌های اولیه و ضروری و در اختیار داشتن امکانات، عنصری مهم در تحقق حق بر سلامتی است (جاوید و نیارانی، 1392: 52). علاوه بر این، غذای کافی و مقوی، آب سالم و عاری از هرگونه آلودگی، محیط زیست سالم و پاک، محیط کاری ایمن و دسترسی به داروهای اساسی و موارد دیگر در تحقق سلامت افراد موثر هستند و شرایط و اوضاع و احوال جوامع باید به گونه‌ای باشد که همگان، بدون تبعیض اعم از نژادی، فرهنگی، قومی و ... بتوانند به موارد گفته شده دسترسی داشته باشند تا به این واسطه از حق بر سلامت برخوردار شوند. حق بر سلامت، علاوه بر اینکه عام‌الشمول و فراگیر است، متضمن یکسری از آزادی‌ها نیز می‌باشد. آزادی در حق بر سلامت به این معناست که کسی را نمی‌توان به اجبار تحت آزمایش یا معالجات پزشکی قرار داد. بنابراین مطابق با این مولفه، هرگونه آزمایش و معالجه اجباری ممنوع اعلام شده و رضای فرد قبل از هرگونه آزمایشی لازم و ضروری است و بر همین اساس است که گفته شده هیچ‌کسی نباید تحت شکنجه، رفتار و مجازات ظالمانه و غیرانسانی قرار بگیرد (اصغر نیا، 1395: 23). از دیگر مولفه‌های حق

آدرس دبیرخانه همایش: آذربایجان‌شهری، مراغه، بلوار شهید درخشس، مجتمع اداری و آموزشی

دانشگاه آزاد اسلامی مراغه، ساختمان اداری اندیشه شهید سلیمانی، طبقه دوم

تلفن تماس: ۰۴۱۳۷۲۵۵۸۳ - ۰۴۱۳۷۲۵۲۵۰۶ - داخلی ۳۳۶ و ۳۳۳

بر سلامت، حق استحقاق فردی است. انسان حق دارد که در محیط و جامعه ای امن و سالم زندگی کند زیرا که برخورداری از محیط زندگی و اجتماع سالم، لازمه رشد نسان است. دولت ها در این خصوص مکلف هستند تا حد امکان محیطی سالم و امن را برای افراد جامعه خود فراهم کنند تا افراد بتوانند در چنین محیطی حیاتی همراه با سلامتی و رفاه داشته باشند و از فرصت های برابر جهت بهره مندی از عالی ترین سطح سلامتی برخوردار باشند. از جمله این فرصت ها می توان به مواردی همچون خدمات و مراقبت های بهداشتی، کنترل و پیشگیری از بیماری ها، دسترسی به داروهای اساسی، بهداشت جنسی و بارداری و موارد دیگر اشاره نمود (متقی و همکاران، 1396:30). رعایت اصل عدم تبعیض و انصاف در در خدمات بهداشتی و مراقبتی از مولفه ها و استانداردهای مهم حق بر سلامتی است. دولت ها موظف هستند مندرج در میثاق بین المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی را بدون تبعیض از هر حیث برای همه افراد جامعه تضمین کنند و افرادی که در جامعه از شرایط خاصی (مانند معلولان) برخوردار هستند، به آنها توجه ویژه شود و تا حد امکان نیازهای آنان را برطرف کنند.

2-1. حق بر سلامت در اسناد بین المللی

حق بر سلامت در اسناد بین المللی و منطقه ای به عنوان حقی بنیادین مورد شناسایی قرار گرفته است و در این اسناد به صورت صریح و ضمنی از حق بر سلامت سخن گفته شده است. اسنادی از جمله، ماده 55 منشور سازمان ملل متحد، ماده 25 اعلامیه جهانی حقوق بشر، ماده 12 میثاق بین المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی به حق بر سلامت اشاره نموده اند. در ماده 55 منشور، حق بر سلامتی به صورت ضمنی بیان شده و این ماده سازمان ملل را موظف به ارتقای استانداردهای بالاتر زندگی و پیدا نمودن راهکارهای مناسب در جهت ارتقای این حق نموده است (وحدانی نیا و همکاران، 1399:14). در ماده 25 اعلامیه جهانی حقوق بشر، حق بر سلامتی به صورت ضمنی بیان شده و این ماده مقرر می دارد که هرکس حق دارد که سطح زندگی، سلامتی و رفاه خود و خانواده اش را از حیث خوراک، پوشاک، مسکن و مراقبت های بهداشتی تامین کند و حق دارد در مواقع بیکاری، بیماری، پیری و یا در تمام موارد دیگری که به علل خارج از اراده انسان وسایل امرار معاش او از بین رفته باشد از شرایط آبرومندانه زندگی برخوردار باشد. همچنین بیان می دارد که مادران و کودکان حق دارند از کم دولت و مراقبت خصوصی بهره مند شوند (ذاکریان امیری و همکاران، 1398:55). بنابراین، با اینکه در ماده 55 منشور و ماده 25 اعلامیه، مستقیم و به صراحت از حق بر سلامتی سخن گفته نشده است اما به صورتی ضمنی این نکته قابل برداشت است که لازمه دستیابی فرد به حداقل رفاه و آسایش عمومی، دستیابی و برخورداری از حق بر سلامتی است که این حق را فرد با تلاش خود به دست می آورد و در مواردی که از دستیابی به آن ناتوان می ماند، دولت موظف است در این خصوص شرایط لازم و کافی را برای بهره مندی فرد از حق بر سلامتی فراهم نماید.

ماده 12 میثاق، برخلاف معاهدات بیان شده در سطور قبلی، به صورت صریح به حق بر سلامتی اشاره نموده است. این ماده بیان می دارد که دولت های عضو میثاق، حق هر کس را به تمتع از بهترین حال سلامتی و روحی ممکن الحصول به رسمیت می شناسد. همچنین، بیان می دارد کشورهای طرف میثاق برای تامین استیفای کامل حق بر سلامتی تدابیری را اتخاذ خواهند کرد که شامل اقداماتی از جمله؛ کاهش مرگ و میر نوزادان و افزایش سلامتی آنها، بهبود بهداشت محیط و بهداشت صنعتی، پیشگیری معالجه بیماری های همه گیر و مبارزه علیه این بیماری ها، ایجاد شرایط مناسب برای تامین مراجع پزشکی و کمک های پزشکی برای عموم مردم در صورت ابتلا به بیماری می شود. در واقع در این ماده، در بند 1 به حق بر سلامتی پرداخته شده است و در بند 2، اقداماتی که برای رسیدن به این حق لازم و ضروری است را بیان نموده است (عباسی و همکاران، 1393:13). تفسیر عمومی شماره 14 کمیته حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی نیز به حق بر سلامتی اشاره نموده و بیان می دارد که حق بر سلامتی، حق بشری بنیادی است که لازمه رسیدن به سایر حق های بشری است و هر انسانی حق دارد از بالاترین سطح قابل وصول سلامتی همراه با کرامت برخوردار باشد و همچنین، حق بر سلامتی دارای جایگاه ویژه ای در اسناد متعدد بین المللی است و ارتباط نزدیکی با سایر حق های بشری مندرج در منشور حقوق بشر مانند حق بر غذا، مسکن، شغل، آموزش و پرورش، حیات، عدم تبعیض، برابری، ممنوعیت شکنجه، حریم خصوصی و دسترسی به اطلاعات دارد.

2. مفهوم فضای مجازی

فضای مجازی سایبر به عنوان مجموعه تعامل های انسان ها از طریق رایانه و فناوری های نوین ارتباطات، بدون در نظر گرفتن زمان و مکان، توسط ویلیام گیبسون نویسنده داستان علمی تخیلی در کتاب «نورومونستر» در سال ۱۹۸۴ به کار برده شد. وی فضای مجازی را بازنمایی گراف یکی از داده ها از نظام های رایانه ای می داند. مفهومی که مورد نظر گیبسون بود، شاید به نوعی به هوش مصنوعی و روبات نزدیکتر است تا آنچه اکنون به نام فضای مجازی شناخته می شود. این مفهوم نه چندان روشن اولیه، به تدریج مبنای گفتمانی فلسفی در حوزه مجازی شد و چندی نپایید که حوزه

آدرس دبیرخانه همایش: آذربایجانشرقی، مراغه، بلوار شهید درخشسی، مجتمع اداری و آموزشی

دانشگاه آزاد اسلامی مراغه، ساختمان اداری اندیشه شهید سلیمانی، طبقه دوم

تلفن تماس: ۰۴۱۳۷۲۵۵۸۸۲ - ۰۴۱۳۷۲۵۲۵۰۶-۹ داخلی ۳۳۶ و ۳۳۳

مجازی نه به عنوان محدوده‌ای آزمایشگاهی یا علمی، که خود به مثابه جهانی مستقل، مورد بررسی قرار گرفت (Akadeniz,2016: 54). این سخن درستی است که با گسترش استفاده از مفهوم نوین مجازی هر آنچه پس یا پیش از واژه مجازی قرار گیرد، به نوعی به بیان رابطه انسان و رایانه می‌پردازد در عین حال، رویکردهای گوناگون به فضای مجازی قابل انکار نیست. مفهوم فضای مجازی، معطوف به فضای ساختگی و خیالی واقعیت مجازی و اینترنت است که انسان از طریق آن به فضای واقعیت مجازی وارد می‌شود (Ziolkowski,2013: 211).

با توجه به تفاوت رویکردهای موجود درباره فضای مجازی، دیوید بل تعریف این مقوله پیچیده را می‌داند. وی ضمن اشاره به‌گونه‌های مختلف تفسیری فضای مجازی، به توصیف مایکل بندیکت از فضای مجازی اشاره می‌کند که حائز اهمیت است: «فضای مجازی یک دنیای جدید، یک دنیای موازی است که با خطوط ارتباطی و کامپیوترهای جهان خلق و نگهداری می‌شود دنیایی که در آن تردد جهانی دانش، رموز، سنجش‌ها، شاخص‌ها، سرگرمی‌ها و عاملیت دیگری انسانی شکل می‌گیرد که تاکنون، هرگز بر روی زمین دیده نشده است که امور دیدنی، صداها و حضورها در یک روشنی عظیم الکترونیکی شکوفا شوند» (بل، ۱۳۸۹: ۲۳-۲۲).

تعبیر فضای سایبر، همواره عناصر تخیل و تجربه را همراه خود داشته اند از این رو، نمی‌توان رویاپردازی‌های گذشته دور را از واقعیت‌های آمیخته با خیال کنونی درباره فضای سایبر نادیده گرفت. بنابراین می‌توان گفت فضای مجازی، مفهومی فردی و بین‌المللی است که یک فناوری دیجیتال گسترده و به هم پیوسته را توصیف می‌کند که افراد می‌توانند با استفاده از این شبکه جهانی اقداماتی نظیر به اشتراک گذاشتن تصاویر و اطلاعات، تبادل ایده، مشارکت در بحث‌های سیاسی، اجتماعی و فرهنگی، ارائه پشتیبانی‌های اجتماعی و موارد دیگری را انجام دهند.

۱-۲. آسیب‌های فضای مجازی

پیشرفت تکنولوژی و گسترش فضای مجازی، علیرغم اینکه مزایای دارد، آسیب‌های جدی را نیز به همراه دارد. این آسیب‌ها هم بر زندگی فردی و هم جمعی افراد تاثیر می‌گذارد و در بعد فردی آسیب‌های جسمانی و روانی زیادی را ایجاد می‌کند. در سال‌های اخیر به دلیل رواج وسایل ارتباطی، دسترسی به اینترنت بسیار آسان‌تر شده است و افراد می‌توانند در هر زمان و هر مکانی به اینترنت وصل شوند و وارد فضای مجازی شوند. همان‌گونه که بیان شد، فضای مجازی مزایای بیشماری از جمله نزدیک بودن، قابل لمس بودن، دسترسی آسان، قابلیت استفاده برای همگان اشاره نمود اما معایبی نیز دارد (مرشدی زاد، ۱۳۹۲: ۳۲)؛ از جمله کلاه برداری اینترنتی، از بین رفتن عفت، سرعت اطلاعات، سوءاستفاده از کاربران به وسیله هویت مجازی و موارد دیگر اشاره نمود. فضای مجازی به عنوان شکل جدیدی از ارتباطات است که به سرعت جایگزین ارتباطات سنتی شده و در کنار فرصت‌های که برای افراد ایجاد می‌کند، تهدیدهای را نیز ایجاد می‌کند و باعث آسیب رساندن به افراد می‌شود. زمانی که از آسیب فضای مجازی صحبت می‌شود، دسته‌ای از ناهنجاری‌های رفتاری افراد جامعه به صورت فردی و جمعی است که این ناهنجاری‌ها به علت استفاده نادرست از فضای مجازی است (سعدی پور، ۱۳۹۳: ۴۳). این آسیب‌ها در بعد فردی، رنجش‌ها و ناراحتی‌های جسمی، روانی و اخلاقی ایجاد می‌کند و در بعد اجتماعی، باعث به وجود آمدن شکاف‌های خانوادگی و آسیب‌های اجتماعی می‌شود. فضای مجازی می‌تواند آسیب‌های زیاد جسمانی را برای فرد به همراه داشته باشد؛ مانند اینکه استفاده طولانی مدت از وسایل ارتباطی مانند کامپیوتر، گوشی و سایر نرم‌افزارها باعث عارضه‌های مانند کشیدگی در انگشتان دست، ضعف بینایی و موارد دیگر می‌شود. از دیگر آسیب‌های فضای مجازی می‌توان به برانگیختگی فیزیولوژیکی، آسیب‌های روانی مانند اعتیاد به این فضا، انزوا افراد و موارد دیگر اشاره نمود (رهگشا و موسوی، ۱۳۹۶: ۲۴).

۲-۲. حق دسترسی به فضای مجازی

دسترسی افراد به فضای مجازی، یکی از مسائل چالش برانگیز در سطح بین‌المللی و ملی است که از زوایای مختلف اقتصادی، فرهنگی، سیاسی، اجتماعی و حقوقی مورد بحث قرار می‌گیرد و این پرسش را به دنبال دارد که دسترسی به فضای مجازی حق است یا خیر و اگر حق افراد است چه محتوایی دارد و چگونه قابل تحقق است و دولت‌ها در این خصوص وظایفی دارند یا خیر. دسترسی افراد به فضای مجازی از این جهت اهمیت یافته است که فضای مجازی با تحقق حقوق و آزادی‌های افراد و تامین منافع و نیازهای آنان پیوند عمیقی یافته است. در پاسخ به این سوال که دسترسی به فضای مجازی حق افراد است یا خیر، دو دیدگاه وجود دارد. عده‌ای معتقد هستند که اینترنت و فضای مجازی یک فناوری است که ماهیت بسیار پویا و فعال دارد و به تبع آن می‌تواند دولت‌ها را به تضمین و تامین فناوری ملزم نمود که ممکن است در گذر زمان ماهیت آن دگرگون شود. طرفداران این نظریه معتقد هستند که اگر چنین حقی را در مورد فضای مجازی قائل شویم، سایر فناوری‌های موجود را نیز باید قائل به حق دسترسی باشیم و از این حیث تفاوتی میان فناوری‌ها وجود ندارد. عده‌ای دیگر فضای مجازی را مصداقی از انواع وسایل ارتباطی می‌دانند و معتقدند که در حال

حاضر دسترسی به آنها حق شناخته شده است (انصاری، 1399: 54).

در قوانین و منابع حقوقی ایران، حق دسترسی به اطلاعات و اینترنت آزاد، به رسمیت شناخته شده است. در قانون اساسی نه صراحتاً ولی با تفسیر موسع از اصول مختلفی مانند بند دو اصل سوم این قانون می بینیم که دولت موظف به استفاده از هر روش و ابزاری برای بالا بردن آگاهی عمومی است. همانطور که قانون اساسی می گوید دادگاهها در رسیدگی به جرائم مطبوعاتی و سیاسی باید علنی باشند و یا مذاکرات مجلس شورای اسلامی باید علنی برگزار شود و حتی اصل بیستم که برای همه ملت ایران تمامی حقوق اعم از اقتصادی و فرهنگی و غیره را به رسمیت شناخته است. همه اینها به ما نشان می دهد که این حق برای مردم رسمی است (زارعی و همکاران، 1395: 23). همچنین در قوانین عادی، با وجود قانون انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات مصوب مجمع تشخیص مصلحت نظام دیگر جای تردیدی باقی نمی ماند. ما قوانینی مانند آزادی مطبوعات داریم که مطبوعات در دنیای امروز بیشتر مجازی است و حتی قوانین کیفری برای رسیدگی به جرائم رایانه ای و فضای مجازی به ما نشان می دهد این حق بديهی مردم است که از این فضا به صورت آزادانه استفاده نمایند (نگهی، 1391: 12). حق شهروندان است که از امنیت سایبری و فناوری های ارتباطی و اطلاع رسانی، حفاظت از داده های شخصی و حریم خصوصی برخوردار باشند. در بند هشتم منشور حقوق شهروندی با عنوان «حق دسترسی به فضای مجازی» در ماده 33 بیان شده است که حق شهروندان است که آزادانه و بدون تبعیض از امکان دسترسی و برقراری ارتباط و کسب اطلاعات و دانش در فضای مجازی بهره مند شوند. این حق از جمله شامل احترام به تنوع فرهنگی، زبانی، سنتها و باورهای مذهبی و مراعات موازین اخلاقی در فضای مجازی است. ایجاد هرگونه محدودیت (مانند فیلترینگ، پارازیت، کاهش سرعت یا قطعی شبکه) بدون مستند قانونی صریح ممنوع است (Milton & Mueller, 2010: 15).

مجمع عمومی سازمان ملل متحد، قطعنامه غیرالزام آوری را در سال 2016 میلادی در زمینه ارتقا، حمایت و برخورداری از حقوق بشر در اینترنت را تصویب نمود. در این قطعنامه اهمیت اینترنت به رسمیت شناخته شد و در نتیجه بر حمایت از حق مردم برای دسترسی به اینترنت متمرکز گردید. اینترنت مسائل حقوقی مختلفی را در سطح بین المللی ایجاد نموده است. نهادهای بین المللی، از اتحادیه بین المللی مخابرات تا مجمع عمومی سازمان ملل متحد، به صورت روزافزون در زمینه مقررات گذاری اینترنت مداخله کند. با توجه به اهمیت فزاینده اینترنت در جوامع بشری به عنوان ابزاری برای اشاعه اطلاعات و نشر عقاید و افکار مختلف، تعیین وضعیت کنونی حق دسترسی به اینترنت به عنوان حق مستقل بشری دارای اهمیت زیادی می باشد. تضمینات ماده 19 میثاق، در زمینه حق بر دسترسی به فناوریهای ارتباطی نیز خلاء اساسی در قوانین حقوق بشری را پر می کند. اول اینکه حق بر برخورداری از فناوری، در قیاس با حمایت صرف از آزادی بیان و اطلاعات، تضمینهای بیشتری را برای حمایت از حقوق بشر ایجاد نموده است. این استدلال مخصوصاً در ارتباط با ماده 19 صادق است، به این علت که این ماده ارتباطی نزدیک میان آزادی بیان و وسائل ابراز عقیده وجود دارد. به بیان دیگر، محدودیت ابزارهای ابراز عقیده لزوماً آزادی بیان را متأثر می کند. بنابراین حمایت از ابزارهای ابراز عقیده می تواند به منزله حمایت از خود حق آزادی بیان محسوب می گردد؛ دوم، حمایت از فناوریها این امکان را به فعالین حقوق بشر می دهد که در موضوعات مربوط به طراحی یک فناوری ارتباطی، هر چند به ظاهر ارتباطی با حقوق بشر ندارد، اما به این علت که در واقعیت حقوق بشر را متأثر می سازد، ورود کنند. سوم، حق بر دسترسی به فناوریهای ارتباطی نشان می دهد که چگونه فناوریها می توانند بر حقوق بشر اثر گذارد. نادیده گرفتن تأثیرهای فناوری ارتباطی بر حقوق بشر، کدهای نرم افزاری، نحوه طراحی، ساختار و استانداردهای فناوری ارتباطی خاص، می تواند پیامدهای غیر قابل جبران را بر حقوق بشر داشته باشد. در حال حاضر دسترسی به اینترنت در سطح بین الملل به شدت مورد توجه قرار گرفته است. نهادهای بین المللی از اتحادیه بین المللی مخابرات تا مجمع عمومی سازمان ملل به صورت فزاینده ای درگیر مبحثهای مربوط به قانونگذاری اینترنت می باشند. اینترنت به وضوح بیش از هر زمان دیگری به عنوان یک مسئله حقوق بشر در حال ظهور می باشد. به عنوان مثال، گزارش گزارشگر ویژه سازمان ملل متحد در زمینه ارتقا و حمایت از حق بر آزادی بیان و عقیده در ماه مه سال 2011، با اعلام حق بر اینترنت به عنوان یک حق بشری، از جانب برخی مورد ستایش و از سوی عده ای دیگر مورد انتقاد قرار گرفته است (Maurer, 2011: 38).

3-2. خشونت از طریق فضای مجازی

خشونت سایبری به هر رفتاری می گویند که باعث تعدی به آسایش و استقرار بدنی، روحی و عاطفی یک فرد یا گروه شود. خشونت مجازی در حقیقت اشاره به رفتارها و اعمال عمدی و تکراری نسبت به سایر افراد از طریق رایانه، موبایل و رسانه های دیگر دارد که به اشکال مختلفی مانند آزار و اذیت، تهدید مستقیم گروه یا فرد دیگر، بی آبرو کردن دیگران، گرافه گویی های تعارض برانگیز، جعل هویت، فاش کردن اطلاعات با هدف آبروریزی، اخراج از گروه ها، کانالها و لیست دوستان آنلاین و مزاحمت مجازی صورت می گیرد (انصاری، 1398: 56). به شکل کلی خشونت مجازی

را می‌توان به چهار دسته تقسیم کرد:

1. ارائه اطلاعات نادرست: در این حالت، شخص معمولاً به شکل هدفمند خود را بسیار بهتر از آنچه هست، نشان می‌دهد که نتیجه آن می‌تواند منجر به کلاهبرداری مالی، سرقت، تجاوز یا ضرب و جرح شود. این رفتار در واقع فریب و خیانت به اعتماد است.
2. نظارت آنلاین و ردیابی: این نوع از خشونت مجازی معمولاً به شکل نظارت آنلاین و هدف قراردادن یک نفر به شکل غیرقانونی صورت می‌گیرد. قربانی در فضای مجازی زیر نظر گرفته شده و اطلاعات خصوصی او با اهداف مشخصی جمع‌آوری می‌شود. در بسیاری از این موارد تهدیدهای مجازی به خشونت فیزیکی و حتی تهدید به قتل یا ارتکاب قتل منجر شده است.
3. تجاوز مجازی: تجاوز در اینترنت به رفتارهایی گفته می‌شود که با هدف آزار و اذیت و توهین به فرد دیگر انجام می‌شود. ضرر و زیان ناشی از این قبیل رفتارها در فضای مجازی بسیار متنوع است و می‌تواند منجر به اضطراب، احساس مورد اهانت قرار گرفتن، اتلاف وقت و انرژی و حتی ارتکاب جرم شود.
4. رفتارهای تحقیرآمیز: آخرین دسته از موارد خشونت سایبری تحقیر کردن است، مسئله‌ای که به شکل عمومی در فضای آنلاین از طریق ترسیم تصویری تحقیرآمیز از زنان با کلمه یا عکس‌هایی که تشویق‌کننده تحقیر یا رفتار ناپسند با آنان است، رخ می‌دهد.

در خصوص شناسایی عوامل مؤثر بر بروز خشونت در جامعه، می‌توان چنین نتیجه‌گیری کرد که مسئله بروز خشونت ناشی از شبکه‌های مجازی، مسئله‌ای چند بعدی است که عوامل مختلفی مانند روان‌شناختی، جامعه‌شناختی، سیاست‌گذاری و فرهنگی در آن دخالت دارد. عوامل روان‌شناختی از جمله عوامل تأثیرگذار فضای مجازی در بروز پدیده خشونت در بین افراد جامعه می‌توان به وجود حس کنجکاوی در بین کاربران، جهل و نادانی فرد از جرم‌بودن انتشار تصاویر اراذل و اوباش در فضای مجازی، وجود انگیزه‌های منفی مانند حسادت، مشکلات ارتباطی با همدیگر، تهمت‌زدن، بدگویی و تمایلات جنسیتی در سطح کاربران، جلب توجه و کسب شهرت کاربران، القای نگرش فردی کاربران به دیگران، ایجاد زمینه برای تخلیه هیجانات سرکوب‌شده در فرد، خودنمایی و ابراز وجود در بین دوستان و همسالان اشاره کرد (مهدی زاده، 1391: 19). عوامل جامعه‌شناختی، گمنام‌بودن کاربران در فضای مجازی، ورود جامعه به عصر جدید بر اثر رشد فناوری‌های نوین ارتباطی، تجربه خشونت فرد در اجتماع، نقش گروه همسالان در همسان‌سازی رفتارهای خشونت‌آمیز کاربران، تصرف اموال غیر و سوء استفاده از آن در راستای اهداف شخصی و نبود کنترل و نظارت والدین بر رفتار فرزندان را می‌توان از عوامل جامعه‌شناختی تأثیر اینترنت و شبکه‌های اجتماعی بر بروز خشونت در جامعه دانست.

4.2. راهکارهای پیشگیری از جرایم ناشی از فضای مجازی

فضای سایبر همانند دیگر عناصر زندگی اجتماعی، از گزند یک پدیده بسیار انعطاف‌پذیر و لاینفک از اجتماع به نام جرم در امان نمانده است. به طور کلی، آنچه امروز تحت عنوان جرم سایبر قرار می‌گیرد، دو طیف از جرائم است: گروه اول جرائمی هستند که نظایر آنها در دنیای فیزیکی نیز وجود دارد و فضای مجازی بدون تغییر ارکان مجرمانه‌شان، با امکاناتی که در اختیار مجرمان قرار می‌دهد، ارتکابشان را تسهیل می‌کند. جرائم تحت شمول این حوزه بسیار گسترده‌اند و از جرائم علیه امنیت ملی و حتی بین‌المللی نظیر اقدامات تروریستی گرفته تا جرائم علیه اموال و اشخاص را در برمی‌گیرند. نمونه‌ای از این طیف، تشویش اذهان عمومی از طریق فضای مجازی است (شاه محمدی، 1395: 104). اما طیف دیگر جرائم فضای مجازی، به سوء استفاده‌های منحصر از این فضا مربوط می‌شود که امکان ارتکاب آنها در فضای فیزیکی میسر نیست. جرائم نظیر دسترس غیرمجاز به داده‌ها یا سیستم‌ها یا پخش برنامه‌های مخرب نظیر ویروس‌ها، جز در فضای مجازی قابلیت ارتکاب ندارند و به همین دلیل به آنها جرائم سایبری محض نیز گفته می‌شود. به لحاظ امکان سوء استفاده دوجانبه‌ای که از فضای مجازی وجود دارد، ضروری است برای آن چاره‌ای اندیشه شود. با توجه به رویکرد کلی مقابله با جرائم که در دهه‌های اخیر شاهد تحولات شگرفی نیز بوده است، می‌توان دو گزینه را پیش رو قرار داد که عبارت‌اند از: اقدامات کیفری و غیرکیفری. در زمینه اقدامات کیفری سعی می‌شود از طریق جرم‌انگاری هنجارشکنی‌ها و سوء استفاده‌های جدید و یا تجدید نظر در قوانین کیفری گذشته، ارباب‌انگیزی مؤثری درباره مجرمان بالقوه یا مکرر صورت گیرد تا به این ترتیب، از ارتکاب جرم باز داشته شوند (نیازپور، 1392: 124). اما رویکرد دوم که در بستر جرم‌شناسی تبلور یافته و با الهام از علوم دیگر نظیر پزشکی، روان‌شناسی، جامعه‌شناسی و پدید آمده، اتخاذ تدابیر پیشگیرانه را در دستور کار خود قرار داده است. در این زمینه، تاکنون الگوهای مختلفی در عرصه جرم‌شناسی پیشگیرانه ارائه شده و مورد آزمون قرار گرفته است. از مهم‌ترین و مؤثرترین این الگوها می‌توان به پیشگیری اجتماعی و پیشگیری وضعی از جرائم اشاره کرد. به طور خلاصه، در پیشگیری اجتماعی سعی بر این است که با افزایش آگاهی افراد و تربیت صحیح آنها، به ویژه قشر جوان و نوجوان جامعه، و همچنین از بین بردن زمینه‌های اجتماعی وقوع جرم، نظیر فقر و بیکاری، انگیزه‌های مجرمانه از مجرمان سلب گردد. اما در پیشگیری

آدرس دبیرخانه همایش: آذربایجان‌شهرقی، مراغه، بلوار شهید درخشسی، مجتمع اداری و آموزشی

دانشگاه آزاد اسلامی مراغه، ساختمان اداری اندیشه شهید سلیمانی، طبقه دوم

تلفن تماس: ۰۴۱۳۷۲۵۵۸۸۳ - ۰۴۱۳۷۲۵۲۵۰۶ داخلی ۳۳۶ و ۳۳۳

وضعی، هدف سلب فرصت و ابزار ارتکاب جرم از مجرم با انگیزه است (ابراهیم پور کمله، 1391: 13).

فضای مجازی با امکاناتی که در اختیار مجرمان قرار می‌دهد، از یک سو ارتکاب جرائم را سهل‌تر می‌سازد و نسبت به دنیای فیزیکی خسارات بسیار بیشتری را وارد می‌کند و از سوی دیگر، به لحاظ فرامرزی بودن آن و امکان ارتکاب جرم بدون نیاز به حضور فیزیکی مجرمان، تعقیب و پیگرد و در نهایت دستگیری آنها با مشکلات بسیاری همراه شده است. به این ترتیب، پیشگیری از وقوع این جرائم بسیار باصرفه‌تر و کم‌هزینه‌تر از طی فرایند رسیدگی کیفری آنها و تحمل خسارات بی‌شمار است. همچنین نباید از خاطر دور داشت که هدف اصلی از ایجاد فضای سایبر، نزدیک شدن به آرمان‌های جامعه اطلاعاتی است. لذا مبارزه با سوء استفاده‌های این فضا، به هر شکل که باشد، نباید در تحقق این هدف خدشه‌ای ایجاد کند (جلالی، 1389: 19). در پیشگیری وضعی از جرم، بیان شده است که ابزار و فرصت ارتکاب جرم را از مجرم سلب می‌کند. توجه به مثلث جرم می‌تواند به درک این موضوع کمک کند. برای ارتکاب یک جرم، سه عامل باید جمع شوند. مهم‌ترین آنها که قاعده مثلث جرم را هم تشکیل می‌دهد، انگیزه مجرمانه است. انگیزه باعث بیدار شدن میل درونی در افراد و به تبع آن قصد مجرمانه می‌شود. برای از بین بردن این عامل، ضروری است تدابیر پیشگیرانه اجتماعی اتخاذ گردد. اما اگر به هر دلیل مجرمان واجد انگیزه شدند، باید از اجتماع دو ضلع دیگر این مثلث، یعنی فرصت و ابزار ارتکاب جرم جلوگیری کرد. از میان این دو، سلب فرصت از مجرمان اهمیت بیشتری دارد. زیرا متصدیان امر هرچه بکوشند ابزارهای ارتکاب جرم را از سطح جامعه جمع‌آوری کنند، باز هم مجرمان با انگیزه خواهند توانست به آنها دست یابند (الحسینی، 1392: 22). هرچند در عین حال نباید اهمیت جمع‌آوری این ابزارها را در کاهش جرائم نادیده گرفت. به هر حال، آنچه در پیشگیری وضعی از جرائم اولویت دارد، حفظ آماجها و بزه‌دیدگان از تعرض مجرمان است.

3. حق بر سلامت در استفاده از فضای مجازی

حق دسترسی به اینترنت ارتباط نزدیکی با حق آزادی بیان دارد که می‌تواند آزادی بیان را نیز در برگیرد. دو وجه اصلی اینترنت، محتوای اینترنت و زیرساخت اینترنت است. ایجاد زیرساخت‌های اینترنتی برای ارائه خدمات به عموم مردم ضروری است از این رو به اقدامات مثبت گسترده‌ای از سوی دولتها نیاز دارد. با این حال، تلقی از محتوایی که بر روی اینترنت قرار می‌گیرد این است که باید برای همه مردم و با حداقل محدودیت در دسترس باشد؛ و اعمال محدودیت بر محتوا به عنوان نقض حقوق بشر و به عبارت دیگر نقض حق بر آزادی بیان تلقی می‌گردد. قدرت اینترنت در حذف کنترل اطلاعات از سوی دولت است. با استفاده از اینترنت، هر شخص می‌تواند هر چیزی را منتشر نماید، که در نتیجه این امکان را برای شهروندان فراهم می‌آورد که انحصار منابع رسمی دولتی را از بین می‌برد. این قابلیت ممکن است تهدیدی علیه نظام حاکم باشد و منجر به سانسور و قطع بسیاری از سرویس‌های اینترنتی در مواقع بحران گردد. بنابراین قطع یا سانسور اینترنت به نوبه خود به عنوان نقض آزادی بیان تلقی می‌گردد. در گزارشی که به سازمان امنیت و همکاری اروپا در رابطه با دسترسی به اینترنت به عنوان یک حق بشری بنیادین ارائه گردید، تصریح شده بود که حق بر آزادی بیان باید یک حق جهان شمول باشد و همچنین شامل فن آوری‌هایی گردد که این قابلیت را فراهم می‌سازد. محدودیت این حق و هر واسطه‌هایی که برای تحقق آن لازم باشد فقط در صورتی مجاز است که با هنجارهای بین‌المللی مطابقت داشته و در تعادل با منافع عمومی باشد. علاوه بر این، نویسنده این گزارش متذکر شد که فناوری‌های جدید که برای کمک به آزادی بیان بوجود می‌آیند، نیاز به رویکردهای جدید دارند. بنابراین قواعد حاکم بر رسانه‌های غیردیجیتالی را نمی‌توان به عنوان پیش فرض بر رسانه‌های دیجیتالی نیز اعمال کرد. علاوه بر این در این گزارش اشاره شده که باید اقداماتی بیشتر برای دسترسی برخی گروه‌های آسیب‌پذیر مانند دسترسی کودکان به اینترنت و برنامه‌های سوادآموزی، نیز اتخاذ گردد (Jonathon W, 2012: 44).

۱-۳. آموزش از طریق اینترنت

فناوری اطلاعات، اصطلاحی است که مفهوم کاربرد فن آوری اطلاعات در چرخه تولید، ذخیره، پردازش، بازیابی و اشاعه را دربر می‌گیرد. در زمان حاضر ترکیبی از رایانه‌ها، ماهواره‌ها، تلفن، تلویزیون و سایر وسایل الکترونیکی که ابزار ارتباطات و اطلاعات مدیریت اند، فناوری اطلاعات را تشکیل می‌دهد که موجب عمل و عکس العمل موثرتر و کارآمدتر می‌شود. یکی از مهم‌ترین اجزای فناوری اطلاعات، تکنولوژی آموزشی است. تکنولوژی آموزشی عبارت است از مجموعه روش‌ها و دستورالعمل‌هایی که با استفاده از یافته‌های علمی برای حل مسائل آموزشی اعم از طرح، اجرا و ارزشیابی در برنامه‌های آموزشی به کار گرفته می‌شود. تکنولوژی آموزشی این قدرت را دارد که موانع بین والدین و معلمان و خانه، کلاس درس مناطق آموزش و پرورش در سراسر کشور را از بین برده و تعامل بین دانش آموزان و والدین و معلمان را تسهیل و به گسترش یادگیری فراتر از مدرسه کمک کند. (استاد حسن لو و همکاران، 1393: 21). ایجاد نگرش‌های مثبت در معلمان نسبت به تکنولوژی آموزشی و توسعه و کاربرد آن در فرایند

آدرس دبیرخانه همایش: آذربایجان‌شهرقی، مراغه، بلوار شهید درخشی، مجتمع اداری و آموزشی

دانشگاه آزاد اسلامی مراغه، ساختمان اداری اندیشه شهید سلیمانی، طبقه دوم

تلفن تماس: ۰۴۱۳۷۲۵۵۸۸۳ - ۰۴۱۳۷۲۵۲۵۰۶-۹ داخلی ۳۳۶ و ۳۳۳

یادگیری و یاددهی از مباحث چالش برانگیز مطالعات تربیتی موثر است. در این میان معلم به عنوان یکی از عناصر توسعه بخش آموزش اهمیت خاصی در نظام تعلیم و تربیت دارد و رضایت او می تواند در تحقق اهداف نظام آموزش و پرورش تاثیر به سزایی داشته باشد. آنچه در جامعه اطلاعاتی، به ویژه در بخش آموزش و پرورش تاکید می شود هزینه سرمایه گذاری و کاربرد سخت افزاری مداری و ابزار گونه فناوری های اطلاعاتی ارتباطی و به کارگیری آن برای انبار کردن اطلاعات نیست، بلکه مسئله اساسی به کاربردن فناوری ها در آموزش و پرورش و توانمندسازی دانش آموزان در برگزیدن اطلاعات مورد نیاز برای رسیدن به آموزش خود و به خدمت گرفتن فناوری های اطلاعاتی ارتباطی است (فروغی نیا و سید میرزا پور، ۱۳۹۳: ۱۷).

امروزه فضای مجازی و شبکه های اجتماعی با رشد و گسترش خود، تغییرات بسیاری را در ساختار جوامع فراهم آورده اند. در واقع به تناسب بهره مندی از فناوری های نوین اطلاعاتی و ارتباطی و تعامل بین مردم و تبادل اطلاعات و دسترسی جامعه به این فرایندها، تغییرات اجتماعی شتاب و شدت بیشتری میگیرد. لذا بیان اینکه بین فناوری های نوین اطلاعاتی و ارتباطی و شکل گیری زندگی اجتماعی جدید پیوندی استوار برقرار شده است، مفهومی اغراق آمیز نیست (مرادی و همکاران، ۱۳۹۹). استفاده از اینترنت به عنوان یکی از ابعاد نوپای فناوری در دنیای کنونی نقش مهمی در پیشبرد اهداف بلندپروازانه انسان ایفا می کند و با وارد شدن به ملزومات زندگی روزانه بشر او را هر روز بیش از پیش به فناوری های نوین نزدیک می کند. دانش آموزان در دنیای امروز با دسترسی به اینترنت و شبکه های اجتماعی مجازی می توانند مسائل، ایده ها و باورهایشان را با یکدیگر در میان بگذارند و با یکدیگر ارتباط برقرار کنند (بناهان و نیرویی، ۱۳۹۷: ۱۶).

اینترنت در عرصه های آموزشی چالش های جدیدی را ایجاد کرده و استفاده از بستر و زیرساخت مناسب اینترنت برای آموزش طی سالیان اخیر مورد استقبال قرار گرفته است. آموزش الکترونیکی، آموزش مبتنی بر کامپیوتر، آموزش مبتنی بر وب نمونه های انتخاب شده برای روش های جدید آموزشی می باشد. در نظر گرفتن تعریف فوق، آموزش مجازی فرآیند و ابزار انتقال دانش به سوی یاددهی-یادگیری با یک شیوه نوین با مزایای نسبی است. به طوری که شواهد نشان میدهد آموزش غیر حضوری در واقع با آموزش مکاتبه ای در اواسط دهه ۱۸۰۰ میلادی آغاز شده است. هم اکنون نیز در نقاط مختلف دنیا از جمله ایران از این شیوه آموزش برای تحصیل و یادگیری استفاده میشود. همان سابقه بهره گیری از آموزش غیر حضوری مبتنی بر فناوری به اوایل دهه ۱۸۰۰ میلادی باز میگردد. ابزارهایی مانند اسلاید و تصاویر متحرک با تولید و توسعه وسایل سمعی بصری به عنوان ابزار کمک آموزشی به کلاس درس راه یافت و ظهور صنعت تلویزیون نقطه عطفی در روند تکمیلی آموزش از راه دور پدید آورد (آقا کثیری و فاضلیان، ۱۳۸۶: ۲۲). در سیر تکوین آموزش و آموزش از راه دور همزمان با تغییر شکل از متون نوشتاری به تلویزیون آموزشی تحول بزرگی مشاهده میشود. اولین شکل آموزش از راه دور در اروپا به صورت دوره های مکاتبه ای آغاز شد، این شکل از آموزش تا اواسط قرن حاضر به صورت مطلوب پذیرفته شده بود. (مقانیان و بنیسی، ۱۳۸۶: ۲۳). تا زمانی که رادیو و تلویزیون آموزشی به شهرت رسید، اشکال اساسی آموزش از طریق رادیو و تلویزیون، عدم وجود ارتباط دو جانبه بین استاد و فراگیر بود. زمانی که فناوری ارتباطی موثر قابل دستیابی شد، بوسیله فراگیران این نظام آموزشی مورد استفاده قرار گرفت. در حال حاضر معروف ترین ابزار ارتباطی رایانه ای، عبارتند از پست الکترونیکی با استفاده از تابلوهای اعلانات و اینترنت، کنفرانس های شنیداری و تلفنی و کنفرانس های تصویری با استفاده از یک یا دو ویدئو و استماع دو طرفه از طریق ضبط صوت، کابل تلفن، نسوج نوری، ماهواره، و مایکروویو مدار بسته. این شیوه آموزشی نیز مانند تمام روش های دیگر دارای مزایا و محدودیت هایی است که تنها اهداف ما برگزیدن یا رد آن را توجیه می کند. آموزش الکترونیکی نسبت به آموزش سنتی دارای مزایای عمدهای است. انعطاف پذیری و حذف تردهای بی مورد و پرهزینه برای شرکت در دوره های آموزش از مهمترین آنها به شمار می آید. اما این آموزش دارای مزایای دیگری نیز به شرح زیر می باشد:

- 1-2 هزینه برگزاری دوره های آموزش الکترونیکی گران نبوده و با استفاده از نرم افزارها و ابزارهای موجود میتوان اقدام به برگزاری این دوره ها نمود.
- 2-2 فراگیران قادر به تنظیم آهنگ یادگیری با توجه به شرایط خود هستند. اکثر برنامه های آموزش الکترونیکی را میتوان در زمان نیاز به آن استفاده کرد.
- 2-3 سرعت فراگیری آموزش الکترونیکی نسبت به آموزش سنتی به مراتب بیشتر بوده و حداقل 50 درصد بهبود و سرعت را به دنبال خواهد داشت. فراگیران این دوره ها میتوانند مطالبی را که با آنها آشنایی دارند مطالعه نکرده و به بررسی مواد جدید بپردازند.
- 2-4 آموزش الکترونیکی از پیام های یکنواخت برای برقراری ارتباط با مخاطب استفاده می کند.
- 2-5 آموزش الکترونیکی از متغیرهای زمان و مکان مستقل است.

آدرس دبیرخانه همایش: آذربایجانشرقی، مراغه، بلوار شهید درخشی، مجتمع اداری و آموزشی

دانشگاه آزاد اسلامی مراغه، ساختمان اداری اندیشه شهید سلیمانی، طبقه دوم

تلفن تماس: ۰۴۱۳۷۲۵۵۸۸۲ - ۰۴۱۳۷۲۵۲۵۰۶-۹ داخلی ۳۳۶ و ۳۳۳

2-6 وقتی مطالب به صورت متن، تصویر، صدا، و حرکت ارائه میشود دیگر نیاز کمتری به یادداشت برداری با کاغذ و قلم است که خود باعث صرفه جویی در تولید چنین وسایلی است و در ضمن این گونه برنامه هل از جذابیت بیشتری برای مخاطب برخوردارند.

2-7 در دانشگاه های مجازی به روش های یادگیری اهمیت بیشتری میدهند و به پژوهش بسیار بها داده میشود .
2-8 آموزش الکترونیکی باعث افزایش قدرت نگه داری اطلاعات در فراگیران میشود که در این راستا از عناصر متفاوتی نظیر :صوت، تصویر، امتحانات کوتاه مدت، و تعامل با فراگیر و سایر موارد برای تأکید مجدد در فراگیری هدفمند استفاده میشود . در صورتیکه فراگیران يك بخش از يك مطلب را فرا نگیرند مي توانند در زمان مناسب به آن رجوع کرده و آن را فرا گیرند و یادگیری هر بخش جواز ورود به بخش بعدي است (Merten, 2019: 69).

2.3. حفظ امنیت از طریق اینترنت

اینترنت یک شبکه جهانی توزیع شده است که شبکه های خودمختار به انتخاب خود به آن پیوسته اند و بدون هیچ بدنه مرکزی فرماندهی کار می کند. اینترنت بزرگترین شبکه ای است که تا به امروز به دست انسان، طراحی، مهندسی و اجرا گردیده است. اینترنت یک سامانه گسترده از شبکه های رایانه ای به هم پیوسته است که از پروتکل هایی برای ارتباط با همدیگر استفاده می کنند. به بیان دیگر، اینترنت، شبکه ای از شبکه ها می باشد که از میلیون ها شبکه خصوصی و عمومی، دانشگاهی، تجاری و دولتی در اندازه های متفاوت تشکیل شده است که با آرایه گسترده از فناوری های الکترونیکی و نوری به هم متصل شده اند. فضای اینترنت در بردارنده منابع اطلاعاتی و خدماتی فراوانی بوده که برجسته ترین آنها وب جهان گستر و رایانامه می باشد. اینترنت یک شبکه جهانی توزیع شده است که شبکه ها خودمختار به انتخاب خود به آن پیوسته اند و بدون هیچ بدنه مرکز فرماندهی در حال فعالیت است. ICANN یک سازمان بین المللی غیرتجاری است (مقانیان و بنیسی، 2016: 29) که مسئولیت ایجاد استانداردهای اینترنتی را بر عهده دارد. آیکان بر خلاف آنکه تعداد بسیاری سایت امروزه به ثبت می رسد، توانسته است تا از وقوع تداخل جلوگیری نماید. آیکان مسئولیت مدیریت عناصر فنی در این فعل و انفعال را بر عهده می گیرد تا کاربرهای سراسردنیا قادر باشند آدرس های معتبر را در این شبکه ها پیدا کنند. مسئله های دیگری مانند کنترل محتوای اینترنتی، وضع قوانین برای تجارت بر شبکه، نامه های ناخواسته و Spam و محافظت از اطلاعات خارج از وظایف تکنیکی آیکان می باشد.

امنیت اینترنت یک اصطلاح گسترده است که به اقدام های مختلفی که افراد و شرکت ها برای محافظت نمودن از رایانه های متصل به اینترنت بر می دارند، اشاره دارد. یکی از حقیقت های اساسی در مورد امنیت اینترنت این می باشد که اینترنت، خود محیطی امن نیست. در ابتدا اینترنت به عنوان یک شبکه رایانه ای آزاد و پیوند خورده تصور می شود که امکان تبادل رایگان ایده و اطلاعات را مهیا می سازد. داده های ارسالی از طریق اینترنت، از پیام های ایمیل شخصی تا سفارشات خرید آنلاین، از طریق یکسری کامپیوترها و پیوندهای شبکه ای که همیشه در حال تغییر می باشند، سفر می نمایند؛ در نتیجه هکرها و هنرمندان کلاهبردار بی پروا فرصت کافی برای رهگیری و تغییر اطلاعات دارند. امنیت هر رایانه متصل به اینترنت در سراسر جهان تقریباً غیرممکن است، بنابراین احتمالاً همیشه حلقه های ضعیفی در زنجیر تبادل داده وجود دارد. به علت رشد استفاده از اینترنت، درسال های اخیر تعداد نقض امنیت رایانه توسط مشاغل به سرعت افزایش یافته است. در یک بازه زمانی، بیش از 80% از نقض امنیت شبکه از داخل شرکت بود، اما با اتصال مشاغل به اینترنت، این وضعیت تغییر کرده و شبکه های رایانه ای آنها را در برابر دسترسی از مزاحمت های بیرونی یا جاسوسان صنعت آسیب پذیرتر کرده است (Reglitz, 2019:58).

3.3. حریم خصوصی و نقض آن در فضای مجازی

حریم خصوصی یکی از بسترهای جرم خیز در فضای مجازی می باشد. این حریم از جمله مهمترین حقوق فردی بوده که هم از منظر شرع اسلام و از دید قوانین کشورهای و سندهای بین المللی، محترم و مصون از تعرض بوده، اما نقض حریم خصوصی و حفظ نمودن امنیت و سلامت فرد کاربر در جامعه ایران کمتر مورد توجه قرار گرفته است. اکثر جرایم رایانه ای که از طریق اینترنت انجام می شوند، بسیار جدید می باشند، فلذا همین امر باعث شده تا بسیاری از مشکلاتی که به صورت تبعی با خود همراه آورده شده است، نیز نیازمند انجام برخی از کنترل های اجتماعی داشته باشند که توسط فضای مجازی اینترنتی بایستی انجام شوند (mackinnon,2014:33). به عنوان نمونه به خاطر مشکل های پیش آمده در زمینه حمله های سایبری به سازمان های تجاری و با شرکت های اقتصادی، بسیاری از جوامع دنیا برای کنترل نمودن این اتفاق ها و حفاظت نمودن از این نوع سازمان ها، در قوانین خود محدودیت ها و همچنین مجازاتی در نظر گرفته اند. تا قرن بیستم میلادی، جرم شناسان دلایل مختلفی را برای ارتکاب یافتن یک جرم قائل گردیده اند، اما برخی از این دلایل تقریباً برای اکثریت جوامع ثابت شده اند که بودن یا نبودن آن، خود سبب ارتکاب یک جرم و یا جلوگیری از وقوع آن می گردد؛ به طور مثال، فرهنگ، اقتصاد و سیستم تعلیم و تربیت جز عامل هایی هستند که خود می توانند در وقوع یا عدم وقوع یک جرم تأثیرگذار باشند. اما در این بین بایستی بتوان جایگاه تعلیم و تربیت و همچنین

آدرس دبیرخانه همایش: آذربایجانشرقی، مراغه، بلوار شهید درخشسی، مجتمع اداری و آموزشی

دانشگاه آزاد اسلامی مراغه، ساختمان اداری اندیشه شهید سلیمانی، طبقه دوم

تلفن تماس: ۰۴۱۳۷۲۵۵۸۳ - ۰۴۱۳۷۲۵۲۵۰۶ داخلی ۳۳۶ و ۳۳۳

فرهنگ را از باقی موارد مهمتر دانست که البته این دو مورد، خود در دو زیرشاخه پیشگیری و یا درمانی قابلیت بررسی دارند. آشنا بودن خانواده ها با انواع بسترها و زیرشاخه های فضای سایبری، تأثیری بسزا در تعلیم و تربیت کودکان و نوجوانان در راستای جلوگیری از ورود آنها به جرایم سایبری دارد (نجفی ابرند آبادی، 1392: 1208).

نقض حریم خصوصی در فضای مجازی یکی از مهمترین موضوعات روز جامعه ایران و همچنین دیگر کشورها می باشد که از دو جهت قابلیت بررسی دارد؛ یکی از جهت قربانی های نقض حریم خصوصی در این فضا و از جهتی دیگر، ناقضین حریم خصوصی در فضای مجازی؛ در این رابطه همیشه افراد بزه دیده در این فضا نقشی مهم را در زمینه بروز جرایم ناقض حریم خصوصی ایفا می کنند. در عین حال می توانند در اقدام های پیشگیرانه علیه جرایم سایبری نقش آفرین باشند. (Casey, 2010: 80). بسیاری از افراد بزه دیده جرم های سایبری و افرادی که حریم خصوصی آنان در فضای مجازی نقض می گردد، استعدادی قابل توجه برای قربانی شدن بروز داده و به آسانی طمع افراد بزهارک سایبری شوند. بعضی از کلاهبرداری های اینترنتی ناشی از کسب اطلاعات به روش ها ساده و سوءاستفاده نمودن از عکس های شخصی، نمونه هایی از این موضوع هستند. ضعف شخصیتی، نبود اطلاعات کافی در ارتباط با فضای مجازی و عدم دقت در محافظت نمودن از داده ها و... مواردی است که فرد قربانی بزه سایبری را در قربانی شدنش کمک می نماید (Berson, 2014: 45). بسیاری از اشخاص بدون رعایت نمودن مسائل امنیتی، خصوصی ترین اطلاعات خود را بر روی سیستم رایانه ای، تلفن همراه و... ذخیره نموده و به نوعی دست فرد بزهارک را در زمینه تعرض نمودن به حریم خصوصی خود باز می گذارند؛

بنابراین می توان گفت که در فضای مجازی از اطلاعات فردی و حریم خصوصی خود محافظت نمودن تا اجباری نباشد که در پی فرد مجرم گشت؛ گرچه این مطلب به عنوان یک توجیه عملکرد فرد بزهارک سایبری نیست، یعنی اگر افراد در محافظت از حریم خصوصی خود کوتاهی کنند، دلیلی بر تعرض دیگر افراد به حریم خصوصی آنها نمی باشد؛ موضوع دیگر مربوط به افراد ناقض حریم خصوصی در فضای مجازی است، این افراد زمانی که وارد فضای مجازی می گردند، به خود اجازه هرگونه فعالیت و ورود به حریم خصوصی دیگران را می دهند که در این زمینه به چند موضوع مهم و بروز می توان اشاره نمود، مانند: دسترسی داشتن به صورت غیرمجاز به داده های رایانه ای و مخابراتی مانند هک کردن ایمیل، فیشینگ و...؛ شنود غیرمجاز مخابراتی؛ نقض تدبیرهای امنیتی سیستمی رایانه ای؛ مختل کردن و تخریب داده های فرد دیگر از سیستم های رایانه ای یا مخابراتی؛ غیرفعال نمودن دیتابیس و ممانعت از دسترسی اشخاص به سایت های شخصی؛ هتک حرمت و حیثیت از طریق انتشار فیلم و صوت؛ نشر اکاذیب از طریق سیستم های رایانه ای. ناقضان حق بر حریم خصوصی در فضای مجازی به علت هایی مانند افسردگی، عصبانیت، حسادت، انتقام جویی، تنفر، سرگرمی، حقارت، رقابت، عدم توجه داشتن به اصل های اخلاقی و ارزش های جامعه، خود را مجاز به ورود به حریم خصوصی قربانیان دانسته و خسارت جبران ناپذیری به حیثیت و مال و جان اشخاص وارد می کنند (نیازپور، 1392: 124). به بیانی ساده می توان عنوان نمود که حریم خصوصی از آن گروه مفاهیمی می باشد که همه آن را می فهمند و درک می نمایند، اما نمی توانند یک تعریف جامع و کامل از آن ارائه نمایند، فلذا در بسیاری از موارد، ما شاهد نوعی تعارض و چالش در زمینه مسائل مربوط به حریم خصوصی می باشیم؛ به عنوان نمونه، زمانی که صحبت از نصب دوربین مداربسته در کافی نت ها شده بود، افراد مخالف آن، این موضوع را معارض با حق بر حریم خصوصی اشخاص می دانستند و برخی دیگر نیز آن را غیر مرتبط با حریم خصوصی اشخاص محسوب می نمودند.

این اختلافات ناشی از این موضوع است که تعریفی جامع و ترمینولوژیکی از حریم خصوصی ارائه نگردیده است، لکن در مجموع می توان عنوان نمود که حریم خصوصی به این معناست که فرد می تواند به صورت آزادانه این حق را داشته باشد که در خلوت خود، اطلاعات مربوط به امور زندگی خود را پنهان نموده و بر آن کنترل داشته باشد و مانع از دسترسی دیگران به این اطلاعات شده و تصمیم بگیرد که چه زمانی و تا چه میزان این اطلاعات را به افراد دیگر منتقل کند (Thomburgh & Herbert, 2014: 36). افراد بزه دیده در فضای مجازی نقشی مهم در زمینه بروز جرایم ناقض حریم خصوصی ایفا نموده و در عین حال می توانند در اقدامات پیشگیرانه علیه جرمهای سایبری یا Cyber Prevention نقش آفرین باشند. بسیاری از افراد بزه دیده جرمهای سایبری و افرادی که حریم خصوصی آنان در فضای مجازی نقض می گردد، یک استعداد قابل توجه برای قربانی شدن Immolate نشان داده و به راحتی طعمه افراد بزهارک سایبری می گردند. برخی کلاهبرداری های ناشی از کسب اطلاعات به روشهای بسیار ساده و سوء استفاده نمودن از عکسها و اسرار فردی، نمونه هایی از این موضوع هستند (نجفی ابرند آبادی، 1393: 11).

4. مسئولیت دولت ها در کنترل فضای مجازی

بررسی موضوع مهمی چون حق دسترسی به اینترنت به عنوان یک حق مستقل بشري اهمیت زیادی دارد. اگر حق دسترسی به اینترنت را یک حق بشري مستقل بدانیم، در نتیجه تضمینات حقوق بشر در ارتباط با کنترل دولت ها بر اینترنت و ایجاد محدودیت برای دسترسی قابل اعمال است. بنابراین، سانسور اینترنت و خاموشی اینترنت و ایجاد محدودیت در دسترسی به اینترنت نوعی نقض حقوق بشر محسوب می گردد و با ضمانت اجرای حقوق بشر مواجه است. در حال حاضر اینترنت در سطح بین الملل به شدت مورد توجه قرار گرفته است. نهادهای بین المللی از اتحادیه بین المللی مخابرات تا مجمع عمومی سازمان ملل متحد به طور فزاینده ای درگیر مباحث مربوط به مقررات گذاری اینترنت هستند. نهادهای سازمان ملل متحد درباره موضوعات مختلفی از امنیت سایبری تا تبادل اطلاعات در اینترنت، مدعی نقشی در زمینه حکمرانی از طریق اینترنت می باشند. اینترنت نیز به وضوح بیش از هر زمان دیگری به عنوان یک مسئله حقوق بشر در حال ظهور است. به عنوان مثال، گزارش گزارشگر ویژه سازمان ملل متحد در مورد ارتقاء و حمایت از حق آزادی عقیده و بیان در ماه مه 2011، با اعلام حق بر اینترنت به عنوان یک حق بشري از سوی برخی مورد ستایش و از سوی عده دیگری مورد انتقاد قرار گرفت (Wilson, 2014: 23).

1-4. ایجاد محدودیت در فضای مجازی

در دنیای امروز که عصر ارتباطات و تکنولوژی است، هر روزه ارتباطات گسترده در سطح وسیعی بین کاربران تبادل می شود. این اطلاعات توسط دولت ها کنترل و نظارت می گردد و هر دولتی بنا بر یک سیاست کلی در منافع و ارزش های جامعه، بخشی از اطلاعاتی که توسط اینترنت در فضای مجازی منتشر می شود را فیلتر می کند. عمده ترین مصادیق فیلترینگ را می توان در سه بخش اجتماعی، سیاسی و دینی مطرح کرد. حاکمیت و حکمرانی ید طولایی دارد که یک سرش به حقوق متصل است. به همین دلیل در این باب اساتید حقوق سه نظریه ی کلی ارائه کرده اند: اول اینکه کسی حق قانون گذاری و دخالت در این فضا را ندارد، زیرا فضای مجازی را جامعه ای بدون مرز و محدودیت می دانند. گروه بعدی کسانی هستند که برعکس نظر قبلی، معتقد هستند که دولت ها باید دخالت و حاکمیت کامل خود را با قانون گذاری و جرم انگاری برای این فضا اعمال کنند و دسته ی آخر هم در میانه ی دو نظریه ی قبلی هستند (رحمانی، 1396: 58) و به اعمال قوانین بین المللی و همچنین داخلی در کنار آزادی های این فضا معتقدند. اما گذشته از مباحث تنوری و نظریه ها، هر دولت و کشوری دوست دارد فضای مجازی را در دست خود داشته باشد. در واقع فضای مجازی گرداننده ی اعتقادات و افکار عمومی مردم است و از این طریق می توان بر مردم اعمال حکومت کرد. این روزها می بینیم هر کشور و نهادی که فضای مجازی و رسانه ی قوی تری دارد؛ مردم به سمت او جذب می شوند. در واقع این فضا با اینکه تقریباً می توان گفت نوظهور است و مدت زیادی نیست که همه از کوچک تا بزرگ به آن دسترسی پیدا کرده اند. اما فواید و آسیب های آن کم کم دارد بر همه ظاهر می شود. بدون همکاری های بین المللی نمی توان جلوی مجرمان مجازی را گرفت. این حق هر کشور است که از مردم خود در برابر مخاطرات محافظت کند و اگر عامل آن خطر در شبکه های اجتماعی باشد، بدهی است که یا کمپانی اصلی شبکه ای اجتماعی باید با آن دولت برای رسیدن به مجرم همکاری کند و یا در غیر این صورت راه های دیگری مانند فیلترینگ و پالایش فضای مجازی جلوی پای دولت ها قرار می گیرد.

آمارها می گویند از سال ۲۰۱۵، ۷۱ کشور دسترسی به برخی شبکه های اجتماعی را مسدود یا محدود کرده اند. در این بین چینی ها سخت گیرانه ترین فیلترینگ ها را دارند. اما حتی کشورهایی هم که چیزی به نام فیلترینگ ندارند، قوانینی برای ارائه دهندگان خدمات محتوایی مجازی ایجاد کرده اند که بدون آن ها شرکت های بزرگ نمی توانند در آنجا فعالیت کنند. البته بهتر می دانید که این قوانین تنها برای خودشان خوب است و اگر در کشور دیگری باشد مصداق محدودیت و فیلترینگ محسوب می شود. مثلاً اینستاگرام و شبکه های اجتماعی دیگر طبق یک قانون کلی که در قوانین مربوط به فضای مجازی آمریکا و همچنین اروپا وجود دارد، باید محتوای خشن و حاوی تصاویر جنسی و هرزه نگارانه را فیلتر کند. همچنین محافظت از حریم خصوصی کودکان که عنوان یک قانون فدرال آمریکا را به خود اختصاص داده (COPPA) نیز جریمه های سنگین بر روی دست کمپانی های بزرگ گذاشته است. مثلاً شرکت Epic Games که ارائه دهنده ی بازی های رایانه ای و فورتنایت است به دلیل نقض قانون حریم خصوصی آمریکا بیش از ۵۲۰ میلیون دلار محکوم شده است. این در حالی است که به طور مثال فردی از کشور ما اگر حریم خصوصی اش توسط یکی از شرکت های بزرگ اینترنتی پایمال شود، جایی برای شکایت غیر از دادگاه های داخلی ندارد و دادگاه های ما نیز دسترسی به مجرمین فعال که به صورت گمنام در این فضا فعالیت می کنند، ندارند، زیرا این امر تنها در دو صورت ممکن است (رحمانی، 1396: 58). یا آن شرکت به درخواست ما، مانند نامه ای که اخیراً به ما زده ایم، بپذیرد و نمایندگی در این کشور داشته باشد تا بتوان از برخی جرایم پیشگیری کرد و طبق قوانین کشور ما عمل کند و یا اینکه جامعه ی بین المللی راهکار و پاسخ مناسبی برای این موضوع داشته باشد که در حال حاضر چنین امکانی وجود ندارد. گذشته از این، این روزها که بازار فیلترینگ به دلیل اغتشاشات داغ است، بهتر از همیشه فقدان قوانین در حوزه ی فضای مجازی را احساس می کنیم.

آدرس دبیرخانه همایش: آذربایجان شرقی، مراغه، بلوار شهید درخشی، مجتمع اداری و آموزشی

دانشگاه آزاد اسلامی مراغه، ساختمان اداری اندیشه شهید سلیمانی، طبقه دوم

تلفن تماس: ۰۴۱۳۷۲۵۵۸۳ - ۰۴۱۳۷۲۵۲۵۰۶ - داخلی ۳۳۶ و ۳۳۳

مسئله‌ای که هنوز در ایران به طور کامل به آن پرداخته نشده. در حال حاضر قانون جرایم رایانه‌ای را می‌توان مهم‌ترین قانون در این حوزه بدانیم که البته این قانون مصوب سال ۱۳۸۸ است و همراه با رشد فضای مجازی در ایران به روز نشده است. نه تنها قوانین بلکه هنوز سواد رسانه‌ای نیز در ایران همه گیر نیست و فرهنگ استفاده‌ی صحیح از اینترنت با وجود اینکه چندسالی است که همه دسترسی کامل به آن دارند، جا نیفتاده است.

2-4. تنظیم مقررات در فضای مجازی

ایجاد نمودن محدودیت در فضای مجازی و اعمال نمودن پالایش، منحصرًا ترفند رژیم های سیاسی مقتدر و تمامیت خواه نبوده، بلکه امروزه پالایش به عنوان یک قاعده جهانی برای تثبیت حق حاکمیت دولت ها در قلمرو برخط محسوب می گردد؛ به صورتی که تقریباً تمامی کشورهای جهان، بنابر ملاحظه های سیاسی، عقیدتی، فرهنگی و اقتصادی خود برای مبارزه با کنترل جرم و آسیب های اجتماعی در فضای مجازی، به اعمال پالایش می پردازند (پورنجفی قوشچی و دیگران، 1399: 36). با این وجود نمی توان تردید نمود که اعمال نمودن پالایش برای بعضی از مصداق های حقوق بشر و آزادی های اساسی مانند حق بر زندگی خصوصی و حق بر آزادی بیان و اطلاعات که تقریباً در قانون های اساسی تمامی کشورها و همچنین سند های مهم بین المللی و منطقه ای به رسمیت شناخته شده است، دارای پیامدهایی می باشد، بدین صورت که گاهی با فراهم ساختن امکان زیر نظر گرفتن فعالیت های شهروندان در فضای مجازی و در نتیجه ضبط و نگهداری برخی از محتواهای مبادله شده توسط افراد کاربر که به زعم متولیان امر، محتوای غیرقانونی قلمداد می گردند، در حق زندگی خصوصی آنها مداخله می کند و گاه با ایجاد ممنوعیت در دسترسی افراد کاربر به بعضی اطلاعات برخط یا با جلوگیری از امکان تبادل یا انتشار برخی محتواها در اینترنت، محدودیت هایی در حق بر آزادی بیان و اطلاعات ایجاد می نماید (Patri & martin, 2013: 147)؛ چرا که دسترسی داشتن به اینترنت، حتی اگر در حال حاضر، خود به عنوان یک حق بنیادین مستقل به رسمیت شناخته نشده باشد. حداقل به عنوان یکی از راه های اعمال حق آزادی بیان و اطلاعات، واجد اهمیت فراوانی است و هرگونه محدودیت در دسترسی به اینترنت، سبب تضعیف این حق خواهد گردید. پالایش ضمن تقابل با برخی از حقوق، امکان دارد با برخی دیگر از حقوق بنیادین همسو باشد و رعایت این حقوق حتی ممکن است با پالایش فضای مجازی ملازمه داشته باشد. حمایت از کودکان در مقابل خشونت، به ویژه خشونت های جنسی، از جمله آن حقوق است، به صورتی که امروزه برای حمایت از حقوق کودکان، اعمال پالایش بر محتواهای مشتمل بر هرزه نگاری کودکان، به قاعده ای جهان شمول مبدل شده است (Zittrain & Palfrey, 2017: 20).

پالایش فضای مجازی، با حق بر آزادی بیان و اطلاعات و برخی ابعاد حریم خصوصی در تضاد بوده و هرچه دولت ها در ایجاد محدودیت در فضای مجازی با گشاده دستی عمل کنند، احتمال خواهد داشت که این حقوق نقض گردند. بسته به نوع بهره مندی کاربران از فضای مجازی، پالایش امکان دارد تا حدی بر آزادی بیان یا حق آزادی اطلاعات آنان یا هر دو حق مزبور را دچار خدشه کند. در این زمینه، کاربرهای فضای مجازی، به دو گروه عمده کاربران منفعل و فعال تقسیم می شوند. کاربرهای منفعل همانگونه که از نام آنها پیداست، در ایجاد محتوا نقشی ندارند و تنها دریافت کننده اطلاعات منتشر شده در فضای مجازی هستند. محدودیتهای ناشی از اعمال پالایش تنها بر حق آزادی اطلاعات این کاربرها اختلال ایجاد می کند. دومین گروه از کاربرهای فضای مجازی، مضاف بر استفاده نمودن از فضای سایبری در راستای دریافت اطلاعات، از این ابزار در راستای تولید محتوا نیز بهره برده و پالایش فضای مجازی، محدودیتهایی بیش از تضعیف نمودن حق بر آزادی اطلاعات، بر آنها تحمیل می کند. به بیان دیگر، پالایش مضاف بر اینکه می تواند محتواهای مورد درخواست آنان را مسدود نموده و سبب محرومیتشان از حق بر آزادی اطلاعات گردد، همچنین امکان دارد تا آنان را از ادامه فعالیت در تولید محتوا و در نتیجه حق بر آزادی بیان محروم نماید (سلیمی، 1397: 82).

۳-۴. تنظیم مقررات در حوزه فضای مجازی در حقوق ایران

تنظیم مقررات در حوزه فضای مجازی از مفهوم های جدید و از مختصات جامعه مدرن می باشد، پیدایش فناوری های نوین ارتباطی و اطلاعاتی از جمله ویژگی هایی است که افراد اندیشمندان زیادی به صورت مستقیم و غیرمستقیم از آن به عنوان ویژگی معرف جهان امروزی یاد نموده اند. گسترش روزافزون تکنولوژیهای ارتباطی جدید در سالهای اخیر، جنبه های فرهنگی، سیاسی و اجتماعی حیات بشری را با چالش روبرو نموده است. از منظر سخت افزاری نیز تعداد سایتها و تکنولوژیهای وابسته به آنها در حال گسترش و تغییرات سریع می باشد. اهمیت این قلمرو تا حدی است که امروزه برخی از اندیشمندان صحبت هایی از دو جهانی شدن دنیای معاصر نموده اند. از آنجایی که فضای مجازی یکی از عرصه های عمومی تلقی شده و نادیده گرفتن آن توسط دولت ها منتج به تضییع حقوق مشترک انسانها می گردد دولت ها موظف به سیاستگذاری، اجرا و ارزیابی در این زمینه هستند و بسیاری از آنها یا نهادهایی را برای انجام این وظایف تأسیس نموده اند. برخی از کشورها برای فضای مجازی و تنظیم مقررات این حوزه، نهادهایی مشخص و مرکزی تأسیس نموده اند و برخی دیگر، فضای مجازی را هم عرض با دیگر پدیده های مورد مطالعه حقوق و سیاست در دنیای معاصر دانسته و

آدرس دبیرخانه همایش: آذربایجانشرقی، مراغه، بلوار شهید درخشسی، مجتمع اداری و آموزشی

دانشگاه آزاد اسلامی مراغه، ساختمان اداری اندیشه شهید سلیمانی، طبقه دوم

تلفن تماس: ۰۴۱۳۷۲۵۵۸۸۳ - ۰۴۱۳۷۲۵۲۵۰۶-۹ داخلی ۳۳۶ و ۳۳۳

قوانین و مقررات مربوط به آن را در کنار سایر رویه ها و قوانین موضوعه خود جای داده اند که هر کدام می توانند دارای مزایا و معایب به خود بوده و به عنوان روشهای تجربیه شده، در زمینه رفع نواقص موجود در نهاد تنظیم مقررات فضای مجزای ایران مورد استفاده قرار بگیرند (انصاری و الوند نژاد، 1399: 289).

در زمینه حقوق ایران، منشأ پیدایش یک نهاد در حقوق عمومی، یکی از مولفه های مهم برای تشخیص ماهیت و جایگاه آن نهاد در حوزه های مختلف محسوب می گردد. برخی از حقوقدانان معتقدند که پیشنهاد ایجاد تشکیلات جدید حتی در غیر از قوه مجریه که نیاز به وضع قانون دارند، بایستی به تصویب نهادهای مربوطه در قوه مجریه برسد. قانون های عادی نیز ناظر بر این امر بوده و از جمله می توان به مقررات مربوط به اختیارات سازمان امور استخدامی سابق (سازمان مدیریت و برنامه ریزی) و شورای عالی اداری اشاره نمود و لذا نمایندگان مجلس نمی توانند به وسیله ارائه طرح، وزارتخانه یا تشکیلات جدید را ایجاد نمایند. مضاف بر نکات مزبور، مانع دیگری نیز در مورد اختیارات نمایندگان در این زمینه، اصل هفتاد و پنج ق.ا.ج.ا. ایران می باشد. البته شکل گیری سازمانی با یک عنوان جدید با استفاده از دستگاه و امکانات موجود منعی ندارد. همانگونه که در گزارش مرکز پژوهش های مجلس ج.ا. ایران در زمینه طرح ادغام شورای عالی فناوری اطلاعات در شورای عالی فضای مجازی و حذف ماده 4 قانون وظایف و اختیارات وزارت ارتباطات و فناوری اطلاعات به آن تصریح شده است، چهار شورا پیش از تشکیل شورای عالی فضای مجازی در عرصه سیاستگذاری فناوری اطلاعات و ارتباطات دارای وظیفه قانونی بودند که عبارتند از: (شورای عالی فناوری اطلاعات، شورای عالی انفورماتیک، شورای عالی اطلاع رسانی، شورای افتا) امنیت فضای تولید و تبادل اطلاعات)).

از بین شوراها ذکر شده تنها شورای عالی فناوری اطلاعات بر اساس مصوبه قانونی مجلس تشکیل شده و بقیه شوراها بر اساس مصوبات شورای انقلاب، شورای عالی انقلاب فرهنگی و هیأت وزیران تشکیل شده اند (انصاری و الوند نژاد، 1399: 291).

بحث و نتیجه گیری

جوامع بشری از آغاز تا کنون با تحولات گوناگون و گاه سربع روبه رو بوده اند. این تحولات در حوزه اینترنت و فضای مجازی نیز نفوذ یافته است و فضای مجازی جزء آخرین پیشرفت های قرن بیست و یکم است که مانند سایر فناوری های پیشرفته، منافع و مضراتی را دارد. دسترسی به فضای مجازی در کنار سایر حقوق بشری، حقی مستقل است. با وجود فوایدی که این فضا برای بشر دارد و باعث رفع محدودیت هایی می شود، اما همواره با چالش های نیز مواجه است. مهم ترین چالشی که این فضا به همراه دارد، چالش های مربوط به حق بر سلامت است. حق بر سلامت، هرچند مشرو به تحقق در چارچوب روندی تدریجی الحصول است، دارای آستانه حداقلی است که مستلزم تحقق فوری است. تعهد دولت ها در قبال این حق از نوع تعهد به نتیجه فوری است و دولت ها متعهد هستند تا از حداکثر منابع و ظرفیت های موجود برای تحقق حق بر سلامتی افراد بدون هرگونه تبعیض استفاده نمایند. فضای مجازی، ارتباط مستقیم با حق بر سلامت افراد دارد چرا که استفاده بیش از اندازه این فضا باعث آسیب های جسمانی و روحی بسیاری می شود و سلامت افراد را به مخاطره می اندازد. دولت ها به عنوان عنصر حاکمیتی جوامع، همواره مکلف هستند تا زمینه های نقض این حق را در فضای مجازی به حداقل برسانند و فضایی را مهیا کنند که کمترین آسیب را به افراد برساند. افراد سودجو در فضای مجازی به واسطه اعمال غیر قانونی مانند از بین بردن حریم شخصی افراد، تهدید و اخاذی، ایجاد رعب و وحشت، شایعه پراکنی و اقداماتی دیگر، زمینه آسیب به افراد را فراهم می کنند. دولت ها برای جلوگیری از این آسیب ها وظایفی دارند. از مهم ترین راهکارهایی که دولت ها می توانند در زمینه جرایم در فضای مجازی انجام دهند، اقدامات وضعی است. تنظیم مقررات در حوزه فضای مجازی از مفهوم های جدید و از مختصات جامعه مدرن می باشد، پیدایش فناوری های نوین ارتباطی و اطلاعاتی از جمله ویژگی هایی است که افراد اندیشمند زیادی به صورت مستقیم و غیرمستقیم از آن به عنوان ویژگی معرف جهان امروزی یاد نموده اند.

منابع

1. ابراهیم پور کمله، سمیرا (1391). آسیب های نوپدید شبکه های اجتماعی مجازی در کمین خانواده ایرانی، نخستین کنگره فضای مجازی و آسیب های اجتماعی نوپدید
2. الحسینی، نجمه (1392). فضای مجازی، فضایی با فرصت ها و تهدیدات بسیار، روزنامه رسالت، شماره 7943
3. آل کجباف، حسین (1392). مفهوم و جایگاه حق بر سلامت در اسناد بین المللی حقوق بشر فصلنامه حقوق پزشکی، سال هفتم، شماره 24
4. انصاری، باقر و الوند نژاد، روح اله (1399). ماهیت و جایگاه نهاد تنظیم مقررات در حوزه فضای مجازی در ایران. آموزه های حقوقی گواه، سال ششم شماره اول، 281-314.

5. پورنجفی قوشچی، فخر، حسین و پورقهرمانی، بابک (1399). پالایش فضای مجازی در پرتو اسناد حقوق بشری، *آموزه های حقوق کیفری*، دانشگاه علوم انسانی رضوی، دوره هفدهم، شماره 19
6. جاوید، احسان و نیاورانی، صابر (1392). قلمرو حق سلامتی در نظام بین المللی حقوق بشر، *فصلنامه پژوهش حقوق عمومی*، سال یازدهم، شماره 41
7. جلالی، علی اکبر (1389). نظارت همگانی عامل پیشگیری جرایم در فضای مجازی، *فصلنامه علمی-ترویجی کارآگاه*، شماره 12، دوره دوم
8. رهگشا، امیرحسین و موسوی، سید ایمان (1396). پیشگیری رشدمدار از بزهکاری کودکان و نوجوانان در فضای سایبر، *نشریه آفاق علوم انسانی*، شماره 1
9. رحمانی، الهام (1396). میانرشته‌ای و حقوقی ایجاد محدودیت در فضای مجازی. پایان نامه کارشناسی ارشد رشته فقه و حقوق خصوصی اسلامی دانشکده فقه و حقوق دانشگاه مذاهب اسلامی
10. نیازپور، امیرحسین (1392). «پیشگیری از بزهکاری در قانون اساسی و لایحه پیشگیری از وقوع جرم، *مجله حقوقی دادگستری*، شماره 45
11. وحدانی نیا، ولی الله، سیدموسوی، میرسجاد، وحدانی نیا، محمدمین و وثوق مقدم، عباس (1399). سلامت به مثابه حق بشری؛ روایت حقوقی از منطق حکمرانی برای سلامت، *اخلاق و تاریخ پزشکی*، دوره 13
12. Akadeniz, Yaman, Internet Child Pornography and the Law: National and International Responses, Routledge, 2016.
13. Board on Children, Youth and Families (2016). Technical, Business and Legal Dimensions of Protecting Children from Pornography on the Internet, National Academy Press.
14. Berson, M.J, & Berson, I. R. (2014). Developing Thoughtful "Cybercitizens". Social Studies and the Young learner, 16(04),05-08.
15. Vinton G. Cerf, Op-Ed. (2012). Internet Access Is Not a Human Right, N.Y. Times, Jan. 5, 2012, at A25; Devin Coldewey, Editorial, Is the Internet a Human Right?, Tech- Crunch), <http://techcrunch.com/2012/01/05/is-the-internet-a-human-right/>.
16. Wilson, J.(2014). "United Nations Report Declares Internet Access a Human Right" TIMETechland <<http://techland.time.com/2011/06/07/united-nations-report-declares-internet-access-a-human-right/> accessed January 4, 2014.

Protection of the Right to Health in Use of Virtual Space

Alireza Ansari Mahyari

Assistant Professor, Department of Law, Najafabad Branch, Islamic Azad University, Najafabad, Iran
(Corresponding Author) alimahyari63@gmail.com

Zahra Sadat Hosseini

Ph.D Student in International Law, Department of Law, Najafabad Branch, Islamic Azad University, Najafabad, Iran
Zahra.hosseini00@yahoo.com

Abstract

Nowadays, one of the important topics in the field of the right to health is virtual space and its role in people's lives. This space should not be seen as not only a space for information exchange and an immaterial and untouchable space, but this space is mixed with people's lives and affects all aspects of each person's life. Internet and virtual space have imposed concerns and worries on society and individuals, despite all their merits and advantages, by entering people's lives. The discussion of virtual space affects people's health in various dimensions, for example, in the field of mental health, people by reading different materials on the web, computer games, movies available on different sites; Communication with the opposite sex and other things that can be done in this space have an effect on the mental health of the person using the virtual space. Another issue is the person's physical health. When a person works with a computer for hours in a row, this causes many physical injuries and endangers the person's health. Also, with the abundance of filter breakers and the ease of entering sites with immoral content, it causes serious damage to people's lives and problems in life. Another issue is the ease of obtaining narcotics, psychoactive substances and alcoholic beverages in cyberspace, in which profit-seeking people are the pioneers. Therefore, in this research, using the analytical descriptive method, the right to health and virtual space will be discussed first, and also the relationship between the right to health and virtual space and the harm caused to humans through this space will be discussed. will be reviewed.

Key words: Right to Health, Virtual Space, Right to Protection, Human Rights, International Law.